

**Borys Biletskyi
(Chernivtsi)**

M.M. Mykluckho-Macklai and His Background

The article highlights the Myckluchs' background, their genealogical tree, their social status and their place in the social life of the country. Their considerable contribution in the science development and activities for the humanity sake is of great value and importance.

Key terms: *Ukraine, Cossack background, genealogy, native land, Father's will, serving to people.*

**Анатолій Коцур, Борис Білецький
(Чернівці)**

**СЛОВО ПРО ОДНОГО З ФУНДАТОРІВ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
(До 90-річчя від дня народження
доктора історичних наук, професора
Івана Антоновича Гриценка)**

Народився Іван Антонович Гриценко 10 травня 1920 р. у мальовничому селі Нехворощ Корсунь-Шевченківського району Київської (тепер Черкаської) області. Родина Гриценків походила із старовинного козацького роду. Його представники Клим і Сидір Гриценки у складі Ситницької сотні Корсунського полку брали участь у Визвольній війні під проводом Б. Хмельницького.

Батько й мати І.А.Гриценка походили із селян. У роки колективізації батько Антон Тихонович, хоч і вважався середняком, був «розкуркулений», а в 1938 р. – репресований. Тому з юнацьких літ Іван, як найстарший серед п'яти братів, став надійним помічником, порадником та опорою в житті сім'ї.

У 1927 р. пішов до місцевої початкової школи в с. Нехворощ, а продовжив навчання у м. Макіївка (Донбас), куди в 1932 р. переїхала родина. Проявляючи відмінні знання з усіх предметів, Іван все ж віддавав перевагу дисциплінам гуманітарного спрямування. Середню школу закінчив із атестатом «відмінно», що надавало право вступу до ВНЗ без екзаменів.

З вересня 1937 по травень 1942 р. навчався на історичному факультеті Київського університету (з січня 1942 р. – Українського Об'єднаного в м. Кзил-Орда (Казахстан), куди університет було евакуйовано).

З травня 1942 р. по січень 1943 р. – курсант Харківського військового училища хімічного Червоної армії (евакуйованого в м. Ташкент). Після його закінчення був направлений на Воронезький (з 20 жовтня 1943 р. – Перший Український) фронт. У складі 597-го нічного близькобомбардувального орденів Олександра Невського і Кутузова III ступеня Чернівецького авіаційного полку Другої

Повітряної армії брав участь у бойових діях (перед цим вивчив аеронавігацію і екстерном склав екзамени на звання штурмана, після чого був допущений до польотів і зробив 32 бойових нічних авіапольоти на бомбардування ворога). Полк звільняв від німецько-фашистських загарбників не лише українські землі, а й Польщу, Чехословаччину, брав участь у боях за Берлін. Іван Антонович нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня і Червоної Зірки та 12 медалями, в т.ч. «За взяття Берліна», «За визволення Праги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

Демобілізувавшись у званні лейтенанта в березні 1946 р., деякий час працював старшим лаборантом кафедри політекономії Київського держуніверситету. З листопада 1946 р. по листопад 1949 р. – аспірант кафедри історії УРСР цього університету.

Темою кандидатської дисертації обрав проблему антифеодальної боротьби селянських мас Лівобережної України в 60-х роках XVII ст. Під час роботи над нею молодий науковець ґрунтовно опрацював значний комплекс джерел, зокрема літописи, статистичні матеріали, а також опубліковані збірники документів, праці дослідників багатьох історичних шкіл і напрямків. Все це дозволило глибоко проникнути в сутність проблеми, свідченням чого стали праці, які вийшли друком у наукових часописах та збірках, а в березні 1950 р. він успішно захистив дисертацію.

З листопада 1949 р. Іван Антонович почав працювати в Чернівецькому держуніверситеті: спочатку старшим викладачем кафедри історії народів СРСР (1949-1955), доцентом (1955-1982) та професором (1982-1990) кафедри історії СРСР і УРСР й кафедри історії України (1990-1999). У 1963-1968 рр. завідував кафедрою історії СРСР, 1972 та 1983-1986 рр. – кафедрою історії СРСР та УРСР.

Завдяки наполегливій, цілеспрямованій праці І.А.Гриценка ґрунтовно розробив та з великою педагогічною майстерністю читав лекційні курси з історії України та джерелознавства історії СРСР і джерелознавства історії України, вів практичні заняття з цих дисциплін, спецсеминар «Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр.», читав спецкурс «Антифеодальна боротьба селянських мас України в другій половині XVII ст.», став одним із провідних науковців і викладачів не лише історичного факультету, але й університету в цілому. Очолюючи кафедру, взяв курс на збереження й розвиток усіх кращих традицій, започаткованих попередниками професорами В.О.Голобуцьким і І.І.Кравченком та втілення в життя настанов свого вчителя, наукового керівника кандидатської дисертації члена-кореспондента АН УРСР професора М.Н.Петровського. За успіхи в праці в 1984 і 1987 рр. нагороджувався грамотами Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України, на-

грудним знаком «За відмінні успіхи в роботі» Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, медалями «За доблесну працю» (1970) та «Ветеран праці» (1986), занесений до Книги Пошани Чернівецького державного університету (1982).

Кілька штрихів до характеристики науково-дослідної праці вченого. З 60-х років ХХ ст. відбувається помітне розширення спектра його наукових інтересів. Як заступник голови редакційної колегії він здійснив роботу з наукового редагування і науково-методичного керівництва авторським колективом при написанні «Історія міст і сіл» (Київ: Гол. ред. Укр. рад. енцикл. АН УРСР, 1969. – 704 с.) з 26-томного видання «Історія міст і сіл Української РСР».

Важливим науковим проектом, здійсненим за найактивнішої участі І.А.Гриценка, було видання «Нарисів з історії Північної Буковини» (К.: Наук. думка, 1980). Перу І.А.Гриценка належать матеріали про взаємовідносини Буковини з українськими землями і Росією (кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.) та економічні і політичні зв'язки з ними (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).

В 1970-1980-х роках опубліковано понад 70 наукових праць вченого з різних періодів історії України. І все ж серед них провідною була проблема економічних, культурних та громадсько-політичних зв'язків Північної Буковини з Наддніпрянською Україною й Росією в ХІХ – на початку ХХ ст. Великий патріот України, закоханий у її минуле, науковець завжди був переконаний, що історію України належить вивчати не ізольовано від тих соціально-економічних, політичних і культурних процесів, які відбувались у сусідніх регіонах. Доказом цього є монографія вченого «Економічні зв'язки Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною в ХІХ – на початку ХХ ст.» (Львів: Вид-во при Львів. ун-ті «Вища школа», 1980. – 168 с.).

Книга ґрунтується на широкій джерельній базі. Крім спеціальної літератури та різних друкованих джерел, автор опрацював численні архівні документи. Серед них особливо важливими є матеріали департаментів зовнішньої торгівлі і митних зборів міністерства фінансів (ЦДІА СРСР), канцелярії київського військового, подільського і волинського генерал-губернатора (ЦДІА у м. Києві), крайового управління Буковини (Чернівецький обласний державний архів), канцелярії бессарабського військового губернатора; повноважного намісника Бессарабської області; статистичного комітету та начальника Бессарабської митної округи (ЦДА МРСР у м. Кишиневі), канцелярії подільського губернатора і Кам'янець-Подільського міського магістрату (Хмельницький обласний державний архів) та ін.

На основі великого фактичного матеріалу, зіставлення й аналізу численних фактів І. А. Гриценко цілком слушно стверджував, що Північна Буковина здавна входила до району формування сло-

в'янства, українства і що для неї були характерними ті ж самі історичні процеси, що відбувалися на Поділлі та Подніпров'ї.

В окремих розділах монографії досліджуються торговельні зв'язки, зокрема експорт з Північної Буковини в Росію і Наддніпрянщину, імпорт на Північну Буковину російських та українських товарів, посередницька роль краю в торгівлі Росії з країнами Західної Європи, питання відхідництва та інші форми економічних зв'язків.

Автор доводив, що економічні відносини Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною проявлялися в шести основних формах: 1) торгівля; 2) транзит товарів з Російської держави через Північну Буковину в країни Західної Європи; 3) транзит буковинських товарів через територію Росії в інші країни; 4) використання Росією території Північної Буковини для транзиту товарів з одних районів імперії в інші; 5) володіння жителів Північної Буковини земельними угіддями, підприємствами по переробці сільськогосподарської сировини та іншим нерухомим майном на Наддніпрянщині і в Бессарабії; 6) відхідництво північних буковинців на заробітки в Російську імперію (власне, в Україну, Бессарабію).

І.А.Гриценко переконливо показав вплив економічних зв'язків Північної Буковини з Наддніпрянщиною на розвиток економіки й посилення національної самосвідомості північнобуковинського населення, розгортання національного руху за возз'єднання Північної Буковини з українськими землями.

Монографічне дослідження знайшло своє продовження в докторській дисертації «Північна Буковина, Наддніпрянська Україна і Росія в ХІХ – на початку ХХ ст.: Економічні і громадсько-політичні зв'язки», успішно захищеної у червні 1981 р. в Київському державному університеті ім. Т. Шевченка.

І. А. Гриценком зроблено чимало в плані глибокого дослідження джерел. Він опублікував ряд статей та матеріалів джерелознавчого спрямування; взяв участь у підготовці до друку збірників документів і матеріалів «Споконвічна українська земля: Історичні зв'язки Північної Буковини з Росією і Наддніпрянською Україною» (Ужгород: Карпати, 1990. – 468 с.), «Боротьба трудящих Буковини за соціальне й національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1917-1941» (Чернівці: Облвидав, 1958. – 449 с.), «Радянська Буковина. 1940-1945» (К.: Наук. думка, 1967. – 400 с.).

Багато зусиль докладалось вченим для розробки праць навчально-методичного спрямування з метою надання допомоги студентам у вивченні різних питань історії та джерелознавства історії України. До початку 90-х років побачили світ 8 праць, з-поміж яких доцільно назвати такі: «Методичні рекомендації і плани практичних занять з історії Української РСР», «Методичні вказівки і

плани спецсеминару «Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр.», «Методичні вказівки і плани практичних занять з джерелознавства історії СРСР» (у співавт.), «Методичні вказівки до написання дипломних робіт для студентів історичного факультету» та ін.

Вчений брав активну участь у підготовці й проведенні краєзнавчих наукових конференцій до 25-, 40- й 50-річчя возз'єднання Північної Буковини й колишніх Хотинського, Акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з Радянською Україною; 370-річчя Хотинської війни; 600-річчя першої писемної згадки назви краю «Буковина»; III Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 120-річчю заснування Чернівецького університету та ін.

Слід відзначити його роль у виданні Наукових записок Чернівецького держуніверситету (Серія історичних наук) у 1956-1961 рр., як член редколегії сприяв виходу у світ збірника наукових праць історичного факультету ЧДУ (1957), збірника наукових робіт аспірантів (1958) та збірника наукових статей кафедри історії України «Питання історії України» (1997-1999).

І.А.Гриценко виконував і ряд громадських виборних та службових доручень міністерств поза межами основної роботи в університеті. Від виборчого округу № 95 м.Чернівців обирався депутатом Чернівецької міської ради депутатів трудящих X (1965) і XI (1967) скликань. Як депутат Чернівецької міської ради сумлінно працював у комісії народної освіти.

За рекомендацією Управління в справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР Міністерством народної освіти України у 1951-1952 рр. призначався головою державної екзаменаційної комісії історичного факультету Чернівецького державного вчительського інституту, а в 1974-1975 рр. – головою ДЕК історичного факультету Кам'янець-Подільського педагогічного інституту.

1996 р. він увійшов до складу спеціалізованої вченої ради по захисту докторських і кандидатських дисертацій з історії та філософії при Чернівецькому державному університеті.

Відомий вчений на прохання видавництва прорецензував ряд монографій, наукових збірників,

був офіційним опонентом на захистах докторських і кандидатських дисертацій з історії України в Інституті історії АН України і Київському університеті, прорецензував десятки авторефератів докторських і кандидатських дисертацій. Чимало зробив для організації студентської наукової роботи.

Упродовж багатьох років І.А.Гриценко був ректором народного університету Чернівецької обласної організації Товариства охорони пам'яток історії та культури. Університет проводив на території області значну роботу з пропаганди пам'яток минувшини. Одночасно готував і публікував методичні матеріали товариства, а також особисто систематично виступав з лекціями в Чернівцях і населених пунктах області, пропагуючи історичну спадщину краю. Неодноразово відзначався Президією правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, в т.ч. й пам'ятною медаллю (1977).

З 1949 р. Іван Антонович входив до складу історичної секції Чернівецької обласної організації товариства «Знання», яке відіграє важливу роль в поширенні наукових знань серед різних верств населення.

І.А.Гриценко із 60-ти років своєї трудової діяльності півстоліття пройшов педагогічною стежиною в Чернівецькому держуніверситеті – від старшого викладача до професора. Він відомий вчений, громадський діяч на ниві краєзнавства, автор багатьох публікацій в місцевій пресі, учасник десятків зустрічей з учнями, студентами, громадськістю краю.

У 2004 р. побачила світ фундаментальна праця І.А.Гриценка «Нехворощани (Життя і долі селян Надроснянського краю в XIX-XX ст.)» (Чернівці: Золоті литаври, 2004. – 306 с.). Іван Антонович підготував до друку методичний посібник з краєзнавства.

Але 20 липня 2007 р. Івана Антоновича не стало. Похований він на старому (Руському) цвинтарі в Чернівцях.

Ми завжди пам'ятатимемо відомого науковця, педагога, вчителя, свого прекрасного колегу, справжнього інтелігента, друга, порадника – Івана Антоновича Гриценка.